

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผล

งานวิจัยเรื่อง “เรื่องเล่าประจำถิ่นจังหวัดจันทบุรี บทบาทการสร้างพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม” เล่มนี้ ผู้วิจัยใช้การรวบรวมเรื่องเล่า เพื่อจัดหมวดหมู่ตามแนวคิดแบบเรื่อง และบทบาทของคติชนสร้างสรรค์เพื่อวิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของเรื่องเล่าที่สามารถสร้างพื้นที่พิเศษ และพัฒนาเป็นต้นทุนทางการจัดการท่องเที่ยว โดยแนวคิดหลักคือ คติชนสร้างสรรค์ ของศิริพร ณ ถลาง (2562 : 69) อธิบายลักษณะของคติชนสร้างสรรค์ว่า คือการสืบทอดคติชนในบริบทใหม่ การประยุกต์ต่อยอด การตีความใหม่ และการสร้างความหมายใหม่ของคติชน ซึ่งเมื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์เรื่องเล่าที่ปรากฏในท้องถิ่นจันทบุรี พบว่า เรื่องเล่าในบริเวณจังหวัดจันทบุรี เป็นเรื่องเล่าที่อธิบายความพิเศษของพื้นที่ทางธรรมชาติ สิ่งปลูกสร้าง วัฒนธรรมประเพณี ความเชื่อของท้องถิ่น

การจัดหมวดหมู่ของเรื่องเล่า สะท้อนให้เห็นว่า เรื่องเล่าในเชิงอธิบายความพิเศษของธรรมชาติมีจำนวนมาก โดยเฉพาะภูมิบ้านนามเมือง ที่สอดคล้องสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์กระแสหลัก ประวัติศาสตร์บุคคล ทำให้พื้นที่ทางธรรมชาติและบ้านเมืองนั้น สามารถสร้างสรรค์ต้นทุนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวให้กับชุมชนซึ่งสามารถจำแนกหมวดหมู่ของเรื่องเล่า เป็น 4 หมวด ได้แก่ ประการแรก เรื่องเล่าเกี่ยวกับธรรมชาติชื่อบ้านนามเมือง เป็นเรื่องเล่าที่พบมากที่สุด ประการที่สองเรื่องเล่าเกี่ยวกับพื้นที่ทางธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นต้นทุนหลักในการจัดการท่องเที่ยวของจังหวัดจันทบุรี ประการที่สามเรื่องเล่าเกี่ยวกับวัด พระพุทธรูป วัตถุสิ่งของต่าง ๆ ซึ่งพบว่าเรื่องเล่าประเภทนี้มักสัมพันธ์กับสถานที่ และถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของพื้นที่ ต่อมาจึงกลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำพื้นที่ และประการสุดท้ายที่ได้จัดหมวดหมู่เรื่องเล่าได้แก่ เรื่องเล่าเกี่ยวกับความเชื่อและประเพณี ที่อธิบายความเป็นมาของประเพณี และสร้างมูลค่าให้กับการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

กระบวนการเปลี่ยนสภาพเรื่องเล่าประจำถิ่นสู่การเป็นต้นทุนทางการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของจังหวัดจันทบุรีนั้น พบว่า มีตัวอย่างการสร้างมูลค่าของข้อมูลคติชนแบบสร้างสรรค์ ใน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) การสร้างอัตลักษณ์ชาวจันทบุรีด้วยเรื่องเล่าประจำถิ่นเพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบการสร้างอัตลักษณ์ด้วยเรื่องเล่ากำเนิดภูมิบ้านนามเมือง การสร้างประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อแสดงตัวตนคนจันทบุรีอย่างแท้จริงซึ่งลักษณะการใช้เรื่องเล่าในฐานะประวัติศาสตร์ท้องถิ่น อันสามารถสร้างความน่าสนใจและดึงดูดนักท่องเที่ยวที่แสดงออกผ่านประเพณี อาหาร หรือประวัติศาสตร์

เช่น ขนมหเฉพาะถิ่น ตลาดทุบหม้อ ที่ได้นำเอาอัตลักษณ์ของความเป็นคนจันทบูรมาสร้างเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นอันเป็นทุนทางการจัดการท่องเที่ยวในเชิงวัฒนธรรม 2) เรื่องเล่าพิธีกรรม ความเชื่อ ประเพณีสู่การจัดการท่องเที่ยว พบว่าประเพณีประจำถิ่นจังหวัดจันทบุรีนั้นมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตนเอง สามารถบ่งชี้เป็นวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นที่สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชน เช่น ประเพณีขึ้นเขาคิชฌกูฏ ประเพณีชักเย่อกวียน อันมีเพียงหนึ่งเดียวในโลกเท่านั้น และ3) การสร้างมูลค่าแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติด้วยเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ พบว่าเรื่องเล่าศักดิ์สิทธิ์ไม่เพียงสร้างพื้นที่พิเศษให้กับผู้คนในจังหวัดจันทบุรี เท่านั้น แต่ทว่าเรื่องเล่าที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติยังเปรียบเสมือนการบอกเล่าประวัติความเป็นมา ความสำคัญของพื้นที่ อันจะถูกนำไปสู่การสร้างมูลค่าให้แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ด้วยการสร้างความน่าสนใจให้แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ อาทิ เรื่องราวการกำเนิดพื้นที่ป่าเขา น้ำตก หิน ให้เกิดความน่าสนใจ และยังเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ให้พื้นที่เพื่อกำหนดพื้นที่ท่องเที่ยวนั้นเป็นพื้นที่ทางนิเวศวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นอีกด้วย

อภิปรายผล

เรื่องเล่าตำนานประจำถิ่นเป็นภาพฉายของสังคมวัฒนธรรม แสดงถึงความสามารถของผู้คนในท้องถิ่นที่สามารถสร้างเรื่องราวที่คิดค้นใหม่ เรื่องเก่าที่นำมาเล่าใหม่ หรือผสมผสานเรื่องเก่าเข้ากับแง่มุมใหม่ที่เกิดขึ้น

ในสังคม การเรียนรู้เรื่องเล่า และตำนานเพื่อค้นหาความหมายที่แท้จริงของเรื่องเล่าตำนาน คือการทำความเข้าใจบทบาทของเรื่องเล่า ที่แท้จริง เนื่องจากเรื่องเล่าคือสื่อกลางที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสร้างมูลค่าให้พื้นที่ท่องเที่ยวของผู้คนในสังคม อธิบายพิธีกรรม สืบทอดเรื่องราวของสังคมให้คงอยู่ เสริมสร้างปัญญาของผู้คน ตลอดจนเป็นเครื่องมือในการแก้ไขความคับข้องใจของชุมชน (ศิริพร ณ กลาง, 2557 : 366-385)

การต่อยอดเรื่องเล่าสู่การสร้างอัตลักษณ์สินค้าพื้นเมืองจันทบุรี ด้วยหน้าที่หนึ่งของเรื่องเล่าที่ศิริพรได้สรุปไว้ว่า เรื่องเล่าตำนานคือสิ่งที่ใช้บอกอัตลักษณ์ของชุมชน ดังจะเห็นได้จากเรื่องเล่าที่มาของชื่อบ้านนามเมือง ในฐานะประวัติศาสตร์ชุมชนในจังหวัดจันทบุรี หลากหลายชุมชนได้ยกระดับเรื่องเล่าของชุมชนให้เป็นเสมือนเครื่องมือสร้างตัวตนให้ชุมชนของตนเองเพื่อสร้างมูลค่าแห่งอัตลักษณ์นั้นในการสร้างแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งปรากฏชัดเจนในชุมชนต่าง ๆ ของจังหวัดจันทบุรี เช่น ชุมชนหนองบัว จัดการท่องเที่ยววิถีจันท ด้วยการจัดตลาดชุมชนขนมแปลก ภาพตลาดที่เน้นจัดสถานที่ในชุมชนเก่าแก่ ปรับให้เป็นตลาดเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ชมวิถีชีวิตผู้คนที่อยู่บริเวณริมคลองหนองบัวอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น นำเสนอสินค้าที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชนได้แก่ ขนมที่มีชื่อเฉพาะถิ่น เช่น

ขนมควยลิง ขนมติดคอ ที่เพียงฟังชื่อก็สื่อถึงตัวตนของตลาดขนมแปลก นอกจากนั้นยังเน้นการขายข้าวของเครื่องใช้ อาหารเฉพาะถิ่น เช่น ไม้กวาดดอกหญ้าหนองบัว กวยเตี่ยวเรือหนองบัว สิ้นค้าเหล่านี้ล้วนแล้วแต่สะท้อนถึงความเป็นตัวตนของชุมชนหนองบัว

นอกเหนือจากนั้น ชุมชนบางกะจะ ได้จัดตั้งตลาดชุมชนเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวอีก 1 แห่งเช่นกัน ด้วยการนำเรื่องเล่าประวัติศาสตร์สมเด็จพระเจ้าตากสิน ตั้งทัพที่บริเวณวัดพลับ บางกะจะก่อนที่จะเข้าตีเมืองจันทน์ในอดีตได้สังหารทูปหม้อข้าว จนเป็นอนุภาคของตำนานที่ทุกคนรับรู้ได้อย่างกว้างขวาง ชุมชนจึงได้ใช้พื้นที่บริเวณนั้นตั้งเป็นตลาด “ทูปหม้อ” การใช้ชื่อเพื่อสื่อถึงเรื่องเล่า และเชื่อมโยงถึงประวัติศาสตร์ที่ผู้คนรับรู้อย่างทั่วถึง และจำหน่ายสินค้าที่เป็นอัตลักษณ์ของคนบางกะจะภายใต้เงาของความเป็นคนจันทน์อีกพื้นที่หนึ่ง ด้วยการจำหน่ายอาหาร สินค้าเฉพาะถิ่น เช่น กวยเตี่ยวเส้นจันทน์ผัดปู เครื่องใช้เฉพาะถิ่น และการจัดสถานที่ตลาดจำลองเสมือนค้าขายในยุคดีด ทำให้เป็นจุดเด่นในการท่องเที่ยวที่เสนอให้เห็นความเป็น “คนจันทน์” ได้อย่างชัดเจน

การใช้ข้อมูลคติชนท้องถิ่น เพื่อสร้างสินค้าชุมชนในลักษณะของขนม เครื่องใช้ อาหารเฉพาะถิ่นของชุมชนหนองบัว จังหวัดจันทบุรี สะท้อนให้เห็นการใช้ข้อมูลเรื่องเล่าเพื่อสร้างสินค้าเพื่อจำหน่าย และเป็นทุนสำหรับการจัดการท่องเที่ยวในเชิงนิเวศวัฒนธรรม

ประเพณีพื้นบ้านยกระดับสู่ความเป็นหนึ่งเดียวในโลก ชุมชนชาวจันทบุรี มีประเพณีวัฒนธรรมที่เฉพาะกลุ่ม หลากหลายเป็นการวิถีปฏิบัติของชาวบ้าน แต่ละชุมชนที่แตกต่างกันออกไป ดังเช่นกลุ่มชาวบ้านที่มีความศรัทธาต่อรอยพระพุทธรูปบาทบนยอดเขาคิชฌกูฏ จะจัดกิจกรรมนมัสการรอยพระพุทธรูปบาท ประจำปี ในช่วงเทศกาลเดือน 3 ด้วยความเรียบง่าย ต่อมาเมื่อประเพณีขึ้นเขาคิชฌกูฏเป็นที่รู้จักมากขึ้น จึงมีหลายภาคส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นส่วนราชการจังหวัดจันทบุรี ข้าราชการหน่วยงานต่าง ๆ ดังนั้นการจัดประเพณีขึ้นเขาคิชฌกูฏจึงมีระเบียบแบบแผนมากขึ้น มีการจัดตั้งคณะสงฆ์เป็นผู้ดำเนินการ มีกำหนดการ มีรูปแบบการจัดกิจกรรมที่ชัดเจน มีการประมูลร้านค้า เพื่อให้ร้านค้าเข้ามาขายอาหารและขายสินค้าต่าง ๆ ซึ่งส่วนหนึ่งถือเป็นข้อดีที่ทำให้วัดพลวง วัดกะทิงชาวบ้านในพื้นที่และจังหวัดได้รับรายได้จากการขายของ แต่อีกด้านหนึ่งชาวบ้านที่ไม่มีกำลังทรัพย์มากพอ ก็ไม่สามารถเข้ามาขายของได้ เพราะมีการเก็บค่าเช่าที่ราคาสูงจากคณะกรรมการเขาคิชฌกูฏ จึงทำให้ชาวบ้านเริ่มลดบทบาทลง และชาวบ้านก็อยู่ห่างไกลวัดมากขึ้นเรื่อย ๆ สอดคล้องกับผลการวิจัยของปฐม หงษ์สุวรรณ (2554 : 294) กล่าวว่า “ประเพณีประดิษฐ์หลายประเพณีในชุมชนอีสานลุ่มน้ำโขง คนที่เป็นเจ้าของโดยแท้จริงนับแต่อดีตกาลเรื่อยมานั้นก็คือ กลุ่มชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งทำหน้าที่เป็นผู้ร่วมจัดประเพณีขึ้นมา ประเพณีส่วนใหญ่จะเรียกว่า ‘งานบุญ’ ที่ผู้คนในชุมชนจะต้องสมัคร

สมานสามัคคีร่วมไม้ร่วมมือช่วยเหลือกันและกัน ประกอบกิจพิธีตามความเชื่อและความศรัทธา แต่ทว่า ประเพณีประเพณีประเพณี

ในยุคสมัยใหม่ กลับพบว่าบทบาทความเป็นเจ้าของประเพณีของกลุ่มชาวบ้านกลับถูกลดทอนลงไป เพราะชาวบ้านกลายเป็นเพียง “ผู้ชม” หรือบางทีก็กลายเป็น “กลุ่มผู้ใช้แรงงาน” ที่หน่วยงานของรัฐได้ว่าจ้างให้สร้างวัสดุอุปกรณ์เชิงประเพณีขึ้นมาเท่านั้น” อีกทั้งเมื่อมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามามากขึ้น มีแหล่งรายได้มากขึ้น ก็นำมาสู่ปัญหาการบริหารจัดการรายได้ ซึ่งส่งผลกระทบต่อประเพณีขึ้นเขาศิขณภูมิ อย่างไรก็ตามประเด็นหนึ่งที่สมควรจะกล่าวถึงคือประเพณีขึ้นเขาศิขณภูมิมีความเป็นพลวัตที่ไม่หยุดนิ่ง มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบของกิจกรรมให้เข้ากับยุคสมัยปัจจุบัน โดยเป็นผลมาจากความก้าวหน้าของโลกาภิวัตน์และเทคโนโลยีการติดต่อสื่อสาร กล่าวคือหากผู้มีจิตศรัทธาไม่สามารถเดินทางมานมัสการรอยพระพุทธรูปได้ สามารถเข้าชมการไลฟ์สดพิธีกรรมบวงสรวงปิดป่าเปิดเขา ได้จากทางเฟซบุ๊กเพจเขาพระบาทพลวงจันทบุรี ซึ่งก็นับว่าทำให้ประเพณีขึ้นเขาศิขณภูมิได้รับการประชาสัมพันธ์อย่างไม่หยุดยั้งขณะเดียวกันจากศรัทธาก็เริ่มมีลักษณะของการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนหย่อนใจเข้ามาเกี่ยวข้องเพิ่มมากขึ้นโดยดูได้จากการประชาสัมพันธ์เขาศิขณภูมิในลักษณะของการท่องเที่ยวนั่นเอง ซึ่งก็จะผูกโยงกับทุนนิยมซึ่งเงินเป็นปัจจัยสำคัญในการดำเนินชีวิตท่ามกลางยุคสมัยของสังคมทุนนิยม

สอดคล้องกับการเพิ่มเติมนโยบายของภาครัฐที่ส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวแบบชุมชน ในฐานะโครงการนวัตกรรม คือการจัดการท่องเที่ยวแบบชุมชนเพื่อชุมชน จึงส่งผลให้ ประเพณีเฉพาะถิ่นของจังหวัดจันทบุรี อีก 1 ประเพณีที่ถูกละเลยระดับให้เป็น ประเพณีระดับประเทศมีคนสนใจมากขึ้น ก็คือ ประเพณีแห่ผ้าพระบาท ชักเย่อเกวียน เดิมทีชาวบ้านตำบลตะปอน จัดกิจกรรมประเพณีนี้ด้วยความเรียบง่าย มีการนำผ้าพระบาทใส่เกวียนเพื่อแห่รอบหมู่บ้านเพื่อให้ผู้คนทำการสักการบูชา หรือ จัดการบูชาตามธรรมเนียมประเพณี ในช่วงเทศกาลสงกรานต์ แต่ทว่าเมื่อภาครัฐ และการท่องเที่ยวเข้ามา มีบทบาทในการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จึงส่งผลให้กิจกรรมแห่ผ้าพระบาท มีรูปแบบที่ชัดเจน กำหนดการ และการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างจุดขายการท่องเที่ยว เป็นประเพณีหนึ่งเดียวในโลก สามารถสร้างแรงดึงดูดนักท่องเที่ยว ให้เข้ามาสู่การจัดการกิจกรรมทางวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น และกลายเป็นกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยว ด้วยกระบวนการเปลี่ยนวัฒนธรรมเป็นทุน

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการศึกษาวิจัยเรื่องเล่าประจำถิ่น การสร้างพื้นที่เพื่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของจังหวัดจันทบุรีนั้น ทำให้ทราบความสำคัญของเรื่องเล่าประจำถิ่นที่เป็นเครื่องมือหลักใน

การสร้างมูลค่าให้กับพื้นที่เพื่อเป็นทุนในการจัดการท่องเที่ยวของจังหวัดจันทบุรี ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ในการบริการวิชาการแก่ชุมชน และการจัดการท่องเที่ยวของจังหวัดจันทบุรี โดยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรร่วมมือกับส่วนราชการภาครัฐ และเอกชน อันมีมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณีเป็นต้น จัดการความรู้ทางภูมิปัญญาให้กับชุมชน รวบรวมและจัดทำศูนย์การเรียนรู้ทางภูมิปัญญาให้ชุมชนอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรมเพื่อให้ชุมชนเข้าถึงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้อย่างทั่วถึง

2. การท่องเที่ยวจังหวัดจันทบุรี ควรมีแนวทางนโยบายส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวชุมชนให้ เข้มแข็งและสนับสนุนงบประมาณการขับเคลื่อน มีแผนพัฒนาด้านวัฒนธรรมเพื่อจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ที่ชัดเจนและ ร่วมกับสภาเยาวชนเพื่อให้เกิดกระบวนการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมที่ยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเรื่องเล่า ตำนานท้องถิ่นในรายชุมชน และพื้นที่โดยละเอียดขึ้น
2. ควรศึกษาภูมิปัญญาในเรื่องเล่าประจำถิ่น ในด้านอื่น ๆ เช่น การจัดการสิ่งแวดล้อม การรักษาโรค

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี